

Wat rookten onze soldaten in 1948? Een reis in de voetsporen van Simon Artzat

Door Rami Neudorfer

https://onegshabbat.blogspot.com/2012/05/blog-post_12.html

A. Wie ben jij Simon Artzet?

Op de dag van de verklaring van de staat, vrijdag 14 mei 1948, publiceerde de krant Davar een speciale feestelijke uitgave van 30 pagina's, met als hoofdkop: **'Vandaag zal de staat Israël worden uitgeroepen tijdens een feestelijke vergadering van de Volksraad.'**

Deze historische uitgave bevat veel belangrijke details (bijvoorbeeld het gedicht "In the Face of the Invasion", dat werd afgedrukt in Nathan Alterman's "Seventh Column" en gaat over de verwachte invasie van de Arabische legers), maar in deze lijst zullen we specifiek ingaan op de kleine kannen van de dag van de Onafhankelijkheidsverklaring, en meer precies, met één advertentie, afgedrukt op pagina 26 van de krant, onder de schaaksectie en rechts van de kruiswoordpuzzel:

Elegant Europees paar. Een getrouwde man, met een cilinder op, met een baard en zonder snor (die enigszins doet denken aan Abraham Lincoln), loopt zachtjes en zijn arm wordt vastgehouden door een elegante vrouw gekleed in een monocle, een bril die naar het oog moest worden getild om je gesprekspartner te onderzoeken. Achter hen staat een strijdswagen getrokken door het paard van een ridder en voor hen staat een sigarettendoosje met het Engelse opschrift 'Egyptian cigarette production'. 'Wereldberoemde Mark Artzat-sigaretten sinds 1869' – pochen de importeurs, Bejarano Brothers Ltd. -[en] daar is een reden voor.'

De volgende dag viel het Egyptische leger de jonge staat Israël binnen en begon een oorlog. Is het denkbaar dat de strijders van 1948 sigaretten rookten die in het land van de indringer waren geproduceerd? En hoe kwamen Egyptische sigaretten aan de vreemde naam 'Simon Artzet', wat Simon de dokter betekent?

Ik besloot te proberen Mark Artzat en zijn sigaretten op te sporen. Waar en wanneer werden deze sigaretten gemaakt, wat is de oorsprong van de naam en wie waren de gebroeders Bejarano? En wat is er gebeurd met de sigarettenfabriek en waar is deze? De zoektocht naar een antwoord leidde me naar een fascinerend verhaal dat springt tussen Roemenië en Polen, Constantinopel en Safed, Port Said en New York.

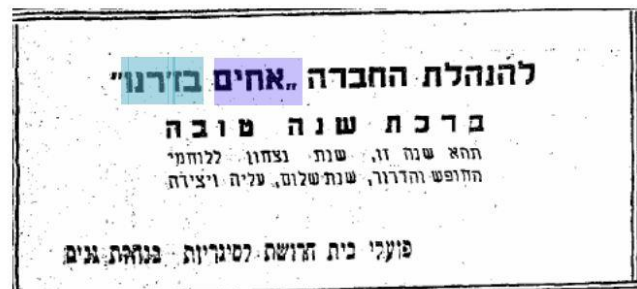
B. De wereldberoemde Egyptische sigaret wordt geproduceerd in Israël

Het blijkt dat de gebroeders Bejarano geen importeurs van vijandelijke sigaretten waren, maar eerder trotse Hebreeuwse kooplieden. De sigaretten werden niet in Egypte vervaardigd, maar in Ramat Gan, in een sigarettenfabriek die was gevestigd in een plaats genaamd **Ajnachlat Ganim**

en tegenwoordig Bejarano Brothers Street, en de arbeiders waren ook Hebreeuwse arbeiders, loyaal aan de zionistische onderneming.

Simon Artzat-sigaretten werden al in 1941 in Palestina geproduceerd, zoals blijkt uit een artikel dat op 12 september 1941 in de krant Davar werd gepubliceerd:

Het blijkt dus dat de sigaret voor het eerst werd gemaakt in Port Said, Egypte, in 1869, door een Galicische Jood genaamd Simon Artzet, maar de productieconcessie werd aan de gebroeders Bejarano verleend door het Egyptische bedrijf, dat zelfs een Griekse kwaliteitscontrole-expert genaamd de heer Mechoulam naar de fabriek stuurde. Op de persconferentie riep een van de broers, **S. [Ma'on]**

Industrieel Shimon Bejarano (1910-1971)

Bazrano (later een lid van de Knesset voor de Algemene Zionisten), het publiek op om hun sigaretten te roken en zo het "principe van Hebreeuwse arbeid" te verdedigen. Namens de journalisten, bedankt voor het bezoek en het feest (feest!) Journalist S. Rosenfeld, alias **Shalom Rosenfeld**, toen redacteur van de revisionistische krant HaMashif en later een van de oprichters van Maariv en ontvanger van de Israëlprijs in 1986.

Simon Artzat was dus een van de sigarettenmerken in Palestina.

Wat rookten ze in die tijd nog meer in Israël? Het blijkt dat er toen meer sigarettenmerken in Israël werden geproduceerd dan nu. Hier is een advertentie gepubliceerd in Davar op 19 september 1943, met een lijst van Mehadrin Hebreeuwse sigarettenmerken waarvan de prijzen gereguleerd zijn:

ל מ ע ש נ י ם

קנה עט סוכבגדים קהודיז שקמי ספארין 169.43 יהיו קטירי הסיגריות פתוצרם של גמי-הקרישח הנ"ס גדלקון:

<table border="0"> <tr><td>70</td><td>20</td><td>דולדיווד</td><td>100</td><td>30</td><td>קלוב</td><td>120</td><td>30</td><td>סטננד ספציאל</td><td>90</td><td>30</td><td>קסנטי</td></tr> <tr><td>100</td><td>30</td><td>גולדן נסט</td><td>80</td><td>20</td><td>צדן</td><td>100</td><td>30</td><td>סטננד</td><td>70</td><td>30/40</td><td>סימון ארצט</td></tr> <tr><td>90</td><td>30</td><td>אוניברסל</td><td>80</td><td>30</td><td>פאר</td><td>70</td><td>20</td><td>ברודני</td><td>60</td><td>30/40</td><td>דסנה</td></tr> <tr><td>80</td><td>30/40</td><td>מטוסיאן 4</td><td>40</td><td>20/27</td><td>אלוף</td><td>150</td><td>50</td><td>גלבוע</td><td>34</td><td>20/27</td><td>אדם</td></tr> <tr><td>70</td><td>30</td><td>אמיר</td><td>38</td><td>22/30</td><td>פרכסי</td><td>90</td><td>30</td><td>גלבוע</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>30</td><td>30/40</td><td>מטוסיאן</td><td></td><td></td><td></td><td>135</td><td>50</td><td>דובק</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>45</td><td>30/40</td><td>יסמין</td><td></td><td></td><td></td><td>80</td><td>30/40</td><td>דובק</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>20</td><td>45</td><td>פרפיוקה</td><td></td><td></td><td></td><td>70</td><td>30/40</td><td>אלקה</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>50</td><td>20</td><td>בדור-רגל</td><td></td><td></td><td></td><td>70</td><td>30</td><td>טוברוק</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>50</td><td>30/40</td><td>קטיף</td><td></td><td></td><td></td><td>50</td><td>30/40</td><td>קשת</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>קתיד</td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>	70	20	דולדיווד	100	30	קלוב	120	30	סטננד ספציאל	90	30	קסנטי	100	30	גולדן נסט	80	20	צדן	100	30	סטננד	70	30/40	סימון ארצט	90	30	אוניברסל	80	30	פאר	70	20	ברודני	60	30/40	דסנה	80	30/40	מטוסיאן 4	40	20/27	אלוף	150	50	גלבוע	34	20/27	אדם	70	30	אמיר	38	22/30	פרכסי	90	30	גלבוע				30	30/40	מטוסיאן				135	50	דובק				45	30/40	יסמין				80	30/40	דובק				20	45	פרפיוקה				70	30/40	אלקה				50	20	בדור-רגל				70	30	טוברוק				50	30/40	קטיף				50	30/40	קשת												קתיד				<p style="text-align: center;">חברה א"י לסיגריות בצ"מ</p>	<p style="text-align: center;">דובק בצ"מ</p>	<p style="text-align: center;">אחים בורנו</p>
70	20	דולדיווד	100	30	קלוב	120	30	סטננד ספציאל	90	30	קסנטי																																																																																																																												
100	30	גולדן נסט	80	20	צדן	100	30	סטננד	70	30/40	סימון ארצט																																																																																																																												
90	30	אוניברסל	80	30	פאר	70	20	ברודני	60	30/40	דסנה																																																																																																																												
80	30/40	מטוסיאן 4	40	20/27	אלוף	150	50	גלבוע	34	20/27	אדם																																																																																																																												
70	30	אמיר	38	22/30	פרכסי	90	30	גלבוע																																																																																																																															
30	30/40	מטוסיאן				135	50	דובק																																																																																																																															
45	30/40	יסמין				80	30/40	דובק																																																																																																																															
20	45	פרפיוקה				70	30/40	אלקה																																																																																																																															
50	20	בדור-רגל				70	30	טוברוק																																																																																																																															
50	30/40	קטיף				50	30/40	קשת																																																																																																																															
								קתיד																																																																																																																															

מספרו (א"י) בצ"מ

הקלוחות מתבקשים לצטור על הסיגרים הקבועים וקבוע מלשגם מחיר גמקע

En vergeet niet dat deze advertentie geen sigarettenmerken bevat die in Israël door Arabieren zijn vervaardigd.

Simon Artzat-sigaretten bevinden zich ongeveer in het midden van de prijschaal, tussen de populaire Adam-sigaretten en de prestigieuze sigaretten - Universal, bijvoorbeeld. De prijs van het pakket was 70 woorden (een molen was een deel van duizend van het pond in Palestina, d.w.z. een tiende van de penny. Na de oprichting van de staat Israël werd de molen een penny genoemd). Ik kon er niet achter komen wat 30/40 is in de advertentie. Is het het aantal sigaretten in een pakje of misschien zijn het verschillende maten pakjes.

In 1946 was de prijs van Artzat-sigaretten gestegen tot 95 MAI [mil Eretz Israël], een inflatie van meer dan 10% per jaar. En als we de volgende advertentie mogen geloven, stonken de wereldberoemde Simon Artzat-sigaretten niet zo stinkend. Ze waren zachtaardig en geurden geurig in de ademhalingsvaten! Niets minder...

Boven vroeg ik me af hoe ze Israëlische soldaten die vochten voor onze onafhankelijkheid sigaretten lieten roken die door de vijand waren gemaakt. Deze vraag stoorde ook de nudges na de tijdgenoten. Op 20 mei 1948, vijf dagen na de oprichting van de staat Israël, schreef een man genaamd David Bader een brief aan de redacteur van de krant Al HaMishmar:

הייתכן ?

ל הכבוד והיקר להם לחיילינו. אבק ועפר אני לכפות רגליהם. כל המינים אשר מוטלים עלינו על אנשי הארץ, זאת אומרת עלינו אשר אין לנו יכולים להיות בחזיתות, אנו מקבלים בחובה וברצון טוב, אנו משתתפים בשי, וחמיד נדמה לנו כי השארנו לנו לעצמנו יותר מדי ונחנו מעט. בפרט לאהה אשר זכו כי בשר מבשרם נמצא בחזית. והנה זכיתי גם אני שצאצאי אינם בבית ונמציאים כמו שאומרים "אי שם".

והם הנכדים וזכרים את הסבא ורוציים לתת לסבא גם כן שי. היות והם לא מעשנים היו הם מחזיקים בשביל הסבא את הסיגריות שהם מקבלים. והנה מה נותנים לחיילינו לעשן "סימון ארצט" תוצרת ממצרים, ככתוב "אגיפטין סיגרטי", ולכבוד החג נתנו להם לחיילינו "החתול השחור" ולחיילים אשר במקצת מיוחסים נתנו סיגריות 50 בקופסה "סטאטע אקספר 777". הייתכן ? האין "דובק" בישראל ? האם אין "מספרו" בחל-אביב, האם אין בית-חרושת לסיגריות ברמת-גן של האחים בורנו ?

אני סבור כי גם חיילינו צריכים להתרגל לסיגריות שלנו, של תוצרת הארץ.

(דוד בדר)

David Bader, de Israëliische patriot die niet over internet beschikte, had nooit gedacht dat de Egyptische sigaretten 'Simon Artzet' in Ramat Gan werden vervaardigd door de gebroeders Bejarano...

ואנכי...

לא הזכרתי אתכם. הבסחתי שאיש
המקצוע יניש לכם את הסיגריה הנושאת
את שמי שתהיה בעלת מעם. ריחנית.
לא תגורר בגרון. ואת הבסחתי זאת
מלאתי במלואה. ועוד יתרון יש לסיגריה
והוא - אחרי הסיגריה הראשונה יש רצון
שוב לעשן *Simon Artzet*. כי חבל לו
למעשן על המעט המוב שמתעדי בעשן.
פלט מן גורד בקיסוס פרו סמך יחד פשוט מן המדוק כלי

Simon Artzet
הסיגריה הודעה בעולם

Advertentie ontworpen door de gebroeders Shamir, Davar 1946

C. Simon Artzat in theater en bioscoop

Een paar dagen later, op 31 mei 1948, tijdens de moeilijkste dagen van de Onafhankelijkheidsoorlog, ging in het Cameri Theater de eerste voorstelling in de staat Israël in première. Het stuk was "He Walked in the Fields", geschreven door Moshe Shamir en geregisseerd door Yosef Pasovsky (later Yosef Milo). De sterren van het stuk waren Rachel Marcus (vrouw van Nathan Alterman), Shayka Ophir, Hannah Sukenik (later Hannah Maron, die toen getrouwd was met Yossi Sukenik-Yadin). Het stuk bevat een minder belangrijk personage van een oudere partizaan genaamd Simon Artzet, gespeeld door Nathan Cogan. D.B. Malkin vertelt dit in ieder geval in zijn recensie van het stuk, die [op 11 juni in Al HaMishmar](#) werd gepubliceerd. Maar mei? In de tekst van het stuk is zo'n personage helemaal niet voor, en de partizaan wordt Semjon genoemd. Was het een grap van de verslaggever van Al HaMishmar over de naam Semjon (Simon)? Of misschien die van Yossi Milo, de regisseur? Heeft een referentie nodig.

Later verschenen de sigaretten van Artzet ook in de Israëlische cinema.

In 1988 werd de film "Her Father's Summer" opgevoerd, geregisseerd door Eli Cohen. Gebaseerd op het autobiografische boek van actrice Gila Almagor, dat zich afspeelt in 1951.

Hier is een foto van het. Let op de advertentie aan de linkerkant:

D. Markering Artzat in de staat Israël

Zoals we zagen op de foto van het prikbord dat in de zomer van haar vader verscheen, werden Simon Artzat-sigaretten zelfs na de oprichting van de staat verkocht. Jong Israël verhoogde om de een of andere reden de belasting op sigaretten ("accijnzen" genoemd), en ook de inflatie stak de kop op. In 1951 werd een pakje Simon Artzat-sigaretten verkocht voor 150 cent, en in 1954 – de laatste keer dat de krant een aankondiging publiceerde over de prijzen onder toezicht – steeg de prijs tot 230 cent.

De sigaretten van Simon Artzet bereikten zelfs de debatten in de Knesset. Op 17 december 1951 hield de Knesset een economisch debat over verschillende wetten die door de regering waren ingediend. Er werd onder meer gesproken over het voorstel om de belasting op sigaretten te verhogen. Knessetlid Moshe Sneh, destijds een van de leiders van Mapam, eiste een verlaging van de belastingschijf op het markeren van Artzat WellsVega als een "goedkope" sigaret in plaats van een "middelgrote" sigaret.

Ik vond deze sigaretten ook in de nieuwe Hebreeuwse literatuur.

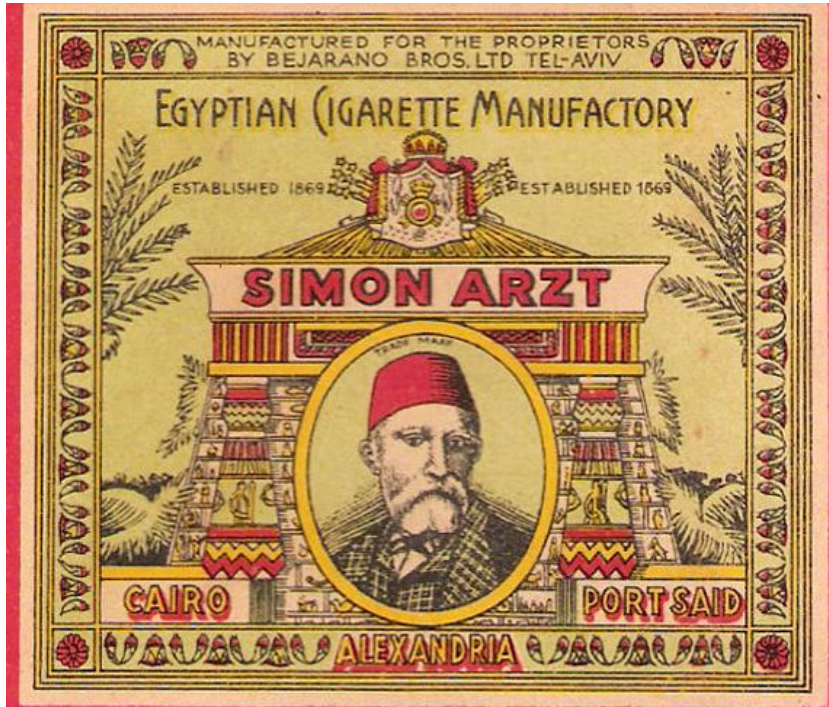
In de novelle *The Mountain of Bad Advice* (1997, p. 40) vertelt Amos Oz over twee babysitters – Madame Yabrova, de pianiste, en haar celliste Binyamina – die tijdens het roken een verboden seksuele handeling verrichten bij het kind Hillel, de held van het verhaal, – raad eens?

Van Adam Yavrova stopte ze niet met het roken van sigaret na sigaret uit haar pakje Mark Artzet. De lucht werd grijs. Ze liep naar de jongen toe die droevig een half boterbroodje had gegeten, betastte zijn biceps en riep met theatrale triomf uit: 'Molodeich! Soldatchik!'

E. Artzat markeren als kinderspel

De sigarettendoosjes van Simon Artzet, zo blijkt, werden tijdens de mandaatperiode ook gebruikt voor kinderspelen. In zijn memoires uit 1945 vertelde Yaakov Meshulam vanuit Kiryat Chaim:

We zaten uren op de trottoirs en wrijven chips, die waarde hadden volgens het schilderij dat erop verscheen, zoals Egyptische sigaretten 'Mark Artzet'. Dat het hoofd van de fabriekseigenaar, de eigenaar van het rode kleed, erop was ontworpen en we noemden het 'Koning Farouk'.

Wat betekenen sigarettendoosjes? Uit de vermelding 'Turks-wit', opgenomen in de 'Woordenlijst van

termen van de Sabra-taal', blijkt dat dit is wat de kinderen van Kiryat Haim zouden hebben gedaan: ze namen een glazen flessenstop, van dezelfde gekartelde kurken die nog steeds op bierflesjes te vinden zijn, en gebruikten die om een muntvorm (jiton) uit te snijden, die ze 'Turks-wit' noemden. Het 'wit' was de kantachterkant en wit van de doos; De 'Turk' was de kleurrijke kant waarop de afbeelding van de man die het kleed droeg was gedrukt. De fiches hadden geen vaste waarde en hun wisselkoers werd keer op keer vastgesteld in onderhandelingen tussen de partijen.

Maar wie is de man bovenop het sigarettendoosje? Is dit koning Farouk? Is het gewoon een Turk? Of misschien is het gewoon de mysterieuze Mark Artzet?

F. Galicisch, Duits of Amerikaans?

Op 28 februari 1964 publiceerde de journalist Uri Keisari in de krant Maariv memoires van zijn bezoek aan Port Said in 1931 of 1932 (hij herinnerde het zich niet precies). Caesarea, die ook een van de oprichters van Maariv was en de eerste redacteur van HaOlam HaZeh, schreef het volgende:

'Geroosterde khava en limonade, mos en malsheid', zo herinnerde Caesari zich de geur van het 'beroemde' handelshuis van Simon Artzet, dat hij 'Duits-Joods' noemt.

Later merkte Keisari op dat het handelshuis destijds werd gerund door Gedaliah Ne'eman, de vader van Yuval Ne'eman, die toen zes jaar oud was en later hoofd van de inlichtingenafdeling van de IDF, een beroemde wetenschapper, de president van de Universiteit van Tel Aviv, de minister van wetenschap en cultuur, en nog veel meer.

בפורט סעיד התנוסס בית המסחר
המפורסם במזרח התיכון. סימון אר-
צט, שהיה מעין שופרסל בנוסח
הימים הם. סימון ארצט היה שם
דבר, ואפילו סיגריות בשם זה, משו-
בחות, ושנשאו את שמו של יהודי
גרמני זה על קופסתן, נתפרסמו ב-
שוקי המזרח הקרוב ובטרקליניו. בית
המסחר היה רחב ידיים ונשקף אל
פני הים. הוא הדיף ריח ליבאנטיני
מובהק, ריח קהוחה קלויה ולימונדה.
טחב ורוך, שקשה היה לעמוד בפני
קטמם.

We ontdekten daarom dat Simon Artzt één keer verschijnt als een Galicische Jood en één keer als een Duitse Jood. Maar er is een andere versie over de oorsprong ervan. Volgens Benny Ziffer, redacteur van de literaire bijlage van Haaretz, was Artzat een Jood uit New York...

Op 26 juni 2008 vertelde Zipper over zijn bezoek aan Port Said: Voordat u de straat inslaat die ooit keizerin Eugénie Boulevard heette, staat gesloten, gebroken ramen, het warenhuis Simon Artzat, dat behalve zijn naam in grote letters niets heeft. Dit gebouw werd gebouwd in 1869. De oprichter was een Jood uit New York die het bedrijf later doorgaf aan zijn neef, Max Moshli, en vervolgens aan Simon Benderly, twee van de rijkste Joden van Egypte, die van Simon Artzt het meest succesvolle warenhuis in Egypte maakte.

Port Said heeft een foto van een warenhuis in de tijd van de Faeröer, met een advertentie voor Longins op het dak en Tea and refreshment serving Tea and refreshment op de tweede verdieping. Veteranen herinneren zich de Simon Artzat-sigaretten die hier in Israël werden verkocht tijdens het Britse mandaat. De firma 'Artzet' bestaat tot op de dag van vandaag. De officiële zetel is in Gizeh, Caïro.

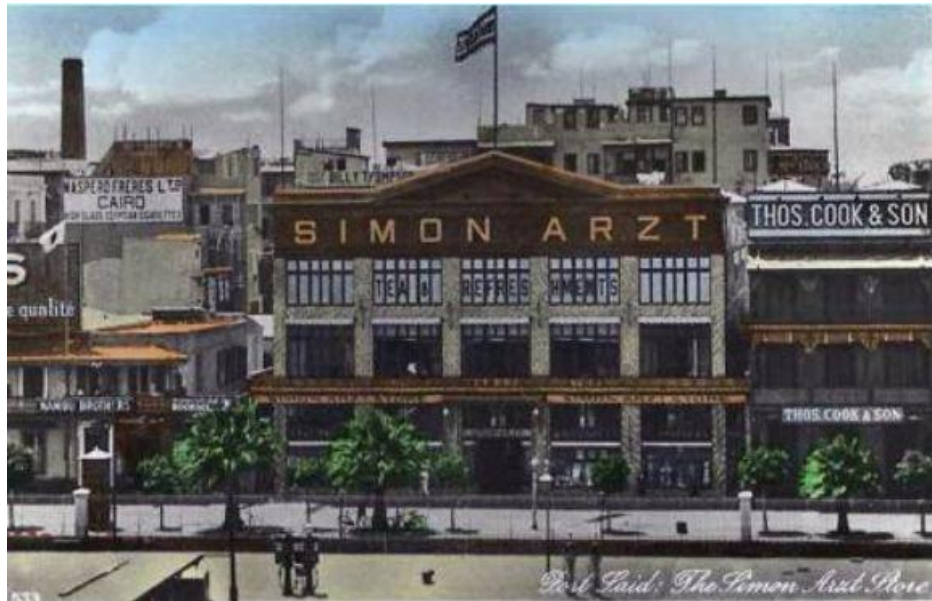
Vanaf de rechterraand van deze kleurrijke ansichtkaart kun je zien dat het warenhuis van Simon Artzet precies bij de noordelijke ingang van het Suezkanaal staat, waar de schepen aanmerden om apparatuur te laden.

Zo zag het gebouw van het bedrijf eruit in 1932, tijdens de hoogtijdagen van Port Said:

En op een andere handgeschilderde foto, waarvan de datum mij onbekend is, ziet het gebouw er als volgt uit:

Trouwens, in 2010 eisten Egyptische natuurbeschermers dat het warenhuisgebouw behouden en gerestaureerd zou

worden, omdat het een symbool was van de stad in zijn hoogtijdagen. Nu hebben ze waarschijnlijk grotere problemen, en het lot van het gebouw is onduidelijk.

Dus wie was Simon Artzat en hoe verhoudt het zich tot het warenhuis aan het Suezkanaal?

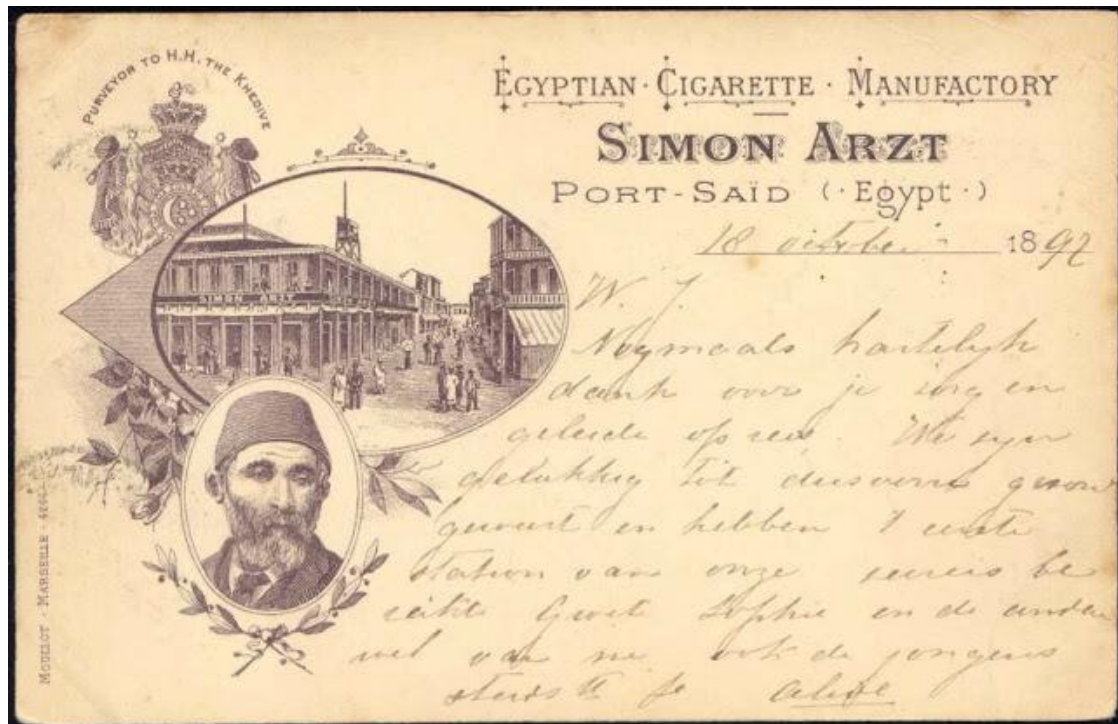
Deze vraag werd onderzocht door de in Londen gevestigde Hazelle Jackson op [haar fascinerende site](#) op MyPort Said, en dit is wat ze naar voren bracht: Simon Artzat vestigde zijn fabriek in Port Said in 1869, maar het grote gebouw in mediterrane stijl van de jaren 1920 werd toen pas in 1924 gebouwd, parallel aan het filiaal dat door het bedrijf werd geopend in Napels, Italië. Het gebouw van de firma Artzat was een relatief groot gebouw in vergelijking met de gebouwen uit die tijd. Het besloeg een oppervlakte van ongeveer 2.000 vierkante meter en was een van de meest indrukwekkende gebouwen in de stad.

Zoals bekend ligt de stad zelf aan de oevers van de Middellandse Zee, aan de noordelijke ingang van het Suezkanaal. De stad werd in 1859 begonnen door de kanaalbouwer, de Fransman [Ferdinand de Lesseps](#), en in 1869, toen het kanaal werd geopend, had het al 10.000 inwoners. In zijn hoogtijdagen was Port Said een belangrijk commercieel centrum. Hier werden de schepen die door het kanaal voeren bijgetankt, hier was het centrum van de Egyptische katoenexport, hier kochten de passagiers naar India en die ervan terugkeerden alles wat ze nodig hadden om te gaan, En het belangrijkste handelshuis in de stad, en een van de grootste ter wereld, was het bedrijf van Simon Artzet. De schepen die voor anker lagen in Port Said, zeggen reizigers naar het Oosten, lieten de oprit rechtstreeks zakken naar de ingang van het beroemde warenhuis, waar ze een tropische

kurken hoed, een mompelnet, hun favoriete soort geparfumeerde zeep en natuurlijk Simon Artzat-sigaretten konden kopen. Het warenhuis van Simon Artzet had ook een eigen postkantoor. Zeevarenden konden naar de pier gaan en een brief sturen naar hun dierbaren met exotische Egyptische postzegels en een postzegel van de plaats.

Natuurlijk was het ook mogelijk om een kleurrijke ansichtkaart te kopen met daarop de lokale Mark Artzat-vestiging:

Veel reizigers vertelden over hun bezoek aan het warenhuis van Simon Artzet. Een van hen was Shmuel Yosef Agnon. In februari 1930 vertrok Agnon naar Leipzig, Duitsland, om eigenhandig de nummers van zijn boeken te bedenken die door Schocken Press zouden worden uitgegeven. Op weg naar Duitsland reisde Agnon met de trein naar Port Said (Port Said) waar hij Simon Artzat-sigaretten insloeg. Vanuit Port Said ging Agnon per schip verder naar Triëst en vandaar per trein naar Leipzig. In zijn brief aan zijn vrouw, Estherlein, gedateerd 24 februari 1930 (maandag Parashat Mishpat 1930), schreef hij:

Gisteravond ging ik naar het grote handelshuis Simon Artzat om sigaretten te kopen. Plotseling kwam een van de verkopers in het handelshuis naar me toe en zei hoe het met meneer Tschatskes ging, hij kende me van stem. Eenentwintig jaar geleden ontmoette ik elkaar in Jaffa. Hij kwam uit Siam, ik herinnerde me hem niet. Hij is Galicisch...

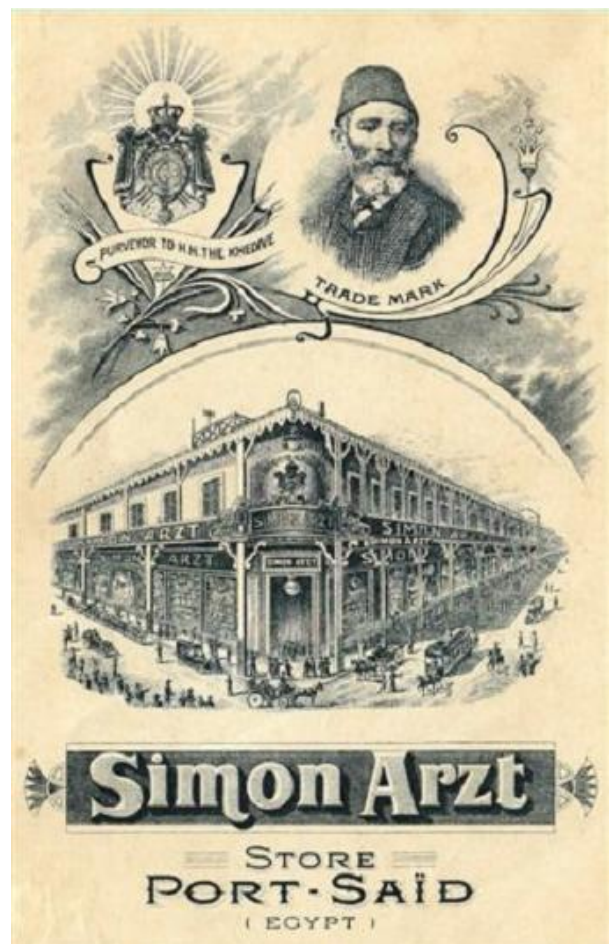

"De sigaretten zijn goed," voegde Agnon eraan toe, "en helaas rook ik te veel." (Mijn beste Estherlein: Brieven 1924-1931, p. 177)

Port Said was een internationale stad. Er waren Egyptenaren, Grieken, Fransen, Joden, Italianen, Zwitsers, Maltezen en Schotten. In de beginnende jaren had het een Europese wijk genaamd de Franse wijk, en een Arabische wijk genaamd Gamalia. Het eerste handelshuis van Artzet in Port Said werd in 1890 opgericht in Commerce Street in de Europese wijk, toen nog rue de Commerce geheten. Het was een luxueus warenhuis, zoals dat in die tijd vooral in de Verenigde Staten te zien was.

En hier is nog een foto, uit 1905. Let op de advertentie voor Artzat-sigaretten voor de winkel:

Zo ziet het bedrijf van Artzet eruit op een foto uit 1914:

7. Turks, Amerikaans of Roemeens?

Laten we terugkeren naar de kwestie van de identiteit van de Galicisch-Duits-Amerikaans-Joodse kunst.

Op de Duitse Wikipedia werd een speciaal artikel gewijd aan het markeren van Artzet!

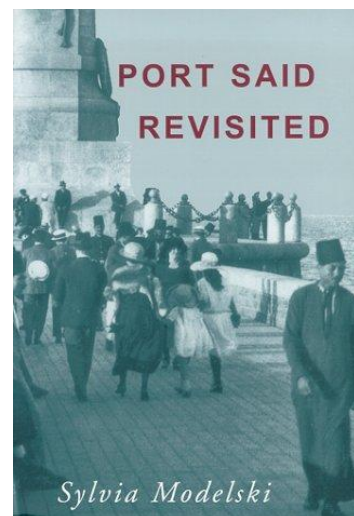
Er wordt beweerd dat Artzet een Jood was die uit Turkije kwam, een sigarettenfabriek opende in Port Said en later filialen in Alexandrië en Caïro, en met het geld dat hij verdiende, aan het einde van de 19e eeuw zijn warenhuis oprichtte. Dit is een vreemde bewering, want de naam Mark Artzet is niet typerend voor een Ottomaanse Jood. Maar misschien... Wie weet? We hebben al gezien dat de kinderen van Kiryat Haim hem ook een 'witte Turk' noemden.

Hij heeft dit waarschijnlijk gelezen in het boek *Port Said Revisited* van Sylvia Modalski. Modalski, die in de jaren 1930 in Port Said opgroeide en haar familie een concurrerend warenhuis bezat, beweerde dat Artzet aan het einde van de 19e eeuw uit New York kwam en veel geld had om een warenhuis in de stad te bouwen.

Hazel Jackson, aan de andere kant, die grondig onderzoek deed naar immigratiegegevens van de Verenigde Staten naar Egypte, merkte op dat ze geen teken van kunst vond.

Sylvia Modalski voegde eraan toe dat het bedrijf in 1896, na de dood van Artzet, werd geërfd door zijn neef, **Max Moshli**, die het bedrijf leidde. Moshli werd ook genoemd door Uri Caesarea, in zijn lijst, waarvan een uittreksel hierboven werd geciteerd, die opmerkte dat Moshli de oom was van Gedaliah Ne'eman (de vader van Yuval Ne'eman), die Moshli opvolgde. Modalski, aan de andere kant, beweert dat Moshli werd opgevolgd door **Max Benderly**, een van de leiders van de Joodse gemeenschap in Port Said.

Wie was Max Moshley en wat is er over hem bekend? Hazel Jackson zocht in een boek dat in 1938 in Caïro werd gepubliceerd, *Les Juifs d'Egypte depuis l'origine jusqu'a ce jour 1938* (De Joden in Egypte vanaf de oprichting tot heden), waarin ze ontdekte dat Max Moshli, de vermeende opvolger van Artzet, onder een perfecte naam was geboren en zijn naam veranderde in gouverneur. Ik neem aan dat Perfect niets anders is dan Meshullam, en een van Max Moshli's familieleden – en misschien is hij dat zelf – was niemand minder dan 'de Griek Mr. Mechoulam', die hielp bij het opzetten van de sigarettenproductielijn in de fabriek in Ramat Gan.

En wie is Max Benderly? Jackson ontdekte dat de vader van de familie Port Saidit Benderly **David Benderly** was, die in 1830 met zijn gezin vanuit het vorstendom Moldavië (het huidige Roemenië) naar Safed emigreerde. In Israël kreeg Benderly een franchise voor bedrijven waarvan de aard onduidelijk is, maar waarin hij het blijkbaar goed deed. **Simon Benderly, de neef van David Benderley**, kwam in 1870 uit Egypte en vestigde daar de tabaksfabriek genaamd Simon Artzet.

Nou, was Shimon Artzet Shimon Benderly's partner, of was hij dat niet en werd hij niet gemaakt, maar slechts een merk?

Het opsporen van de Benderly-stamleden leidde tot interessante resultaten. De eerste van mijn zonen was Zerah Alter Moshli. Volgens David Tidhar ([Encyclopedia of Yishuv Pioneers and Builders, I, p. 369](#)). Reb Zerach, geboren in Polen in 1850, emigreerde als kind met zijn ouders naar Israël en was een van de eerste kolonisten in Neve Tzedek. Zerach Alter was de vader van Mordechai Moshli, Max Moshli, de eigenaar van Simon Artzet.

Zerah Alter Moshli

Zerah Alter was ook de vader van Sarah, de vrouw van Abba Ne'eman (Neiman), en de moeder van Gedaliah Ne'eman. Gedaliah Ne'eman (Yuval's vader), die volgens Uri Keisari de Artzat-fabriek in Port Said runde, was dus ook een familielid (de kleinzoon van Moshli's zus, die Artzet's neef was).

De naam 'Benderly' betekent van de stad Bender, toen binnen het Ottomaanse Rijk, later in Roemenië en tegenwoordig in Moldavië. De familie Benderli kwam dus uit Roemenië en ten minste drie van hun zonen hebben hun stempel gedrukt op de periode:

De eerste, Shimon Benderly uit Caïro, was getrouwd met de kleindochter van [Yeshaya Bardaki](#), een van de leiders van de Asjkenazische Farizeeërgemeenschap in Jeruzalem in de 19e eeuw.

De tweede, Moshe Shmuel Mordechai Benderly, geboren in Safed ([Tidhar, 14, p. 4466](#)), was een rijke koopman en een van de leiders van de Safed-gemeenschap, die een concessie kreeg om zout naar Egypte te exporteren.

De derde, Samuel Benderly - waarschijnlijk een familielid, misschien de zoon van Shimon - woonde in Port Said. In de krant Havatzelet van 15 februari 1895 stond een bericht van dankbaarheid aan deze man voor de gastvrijheid waarmee hij Joden ontving die zich onvriendelijk in Port Said bevonden.

Maar zelfs als de familie Benderly afkomstig is uit Roemenië, betekent dit niet dat de mysterieuze Simon Artzt daar ook is geboren.

H. Dus waar werd Simon Artzt geboren?

Dus wie is Simon Artzat en waar is hij geboren?

Hazel Jackson gelooft dat ze het mysterie heeft opgelost. In december 2010, na het publiceren van

haar eerste artikel, ontving ze een brief van een Australische Jood genaamd Albert Brownstein. Brownstein schreef hen dat hij de achterkleindochter was van Sarah Amalia Artzat van Port Said. Volgens hem werd Sarah Amalia geboren in Jarosław, Galicië, en emigreerde met familieleden naar Port Said in 1869, het jaar waarin het kanaal werd geopend. Onder die familieleden bevond zich ook Simon Artzet, die in 1910 in Port Said overleed. Op 96-jarige leeftijd.

Brownstein kon ook vertellen dat er in 1897 een vreselijk schandaal plaatsvond in de familie Artzt, toen Meir, de zoon van Shimon Artzet, werd vergiftigd door zijn minnares. Dat kan volgens Jackson de vergissing van Sylvia Modalski verklaren. Artzt stierf niet in 1896, zoals Modalski beweerde, maar het was zijn zoon, die in 1897 werd vermoord.

[Jarosław](#) is een moederstad in het zuidoosten van Polen, die vanaf de Eerste Poolse Deling (1772) tot 1918 onder Oostenrijks bewind stond. En het was waarschijnlijk de geboorteplaats van Shimon Artzat...

הכרת תודה.

אנחנו החתומים מטה, כאשר נגלגל הזמן הוה עלינו, או על א' משפחתנו לעבור על פני העיר פארם סעידי אשר בארץ מצרים, ושם אין לנו סכיר ומודע, ופחדנו גרל למאר, שלא יבואו רמאים ואנשי בליעל לרמאות אותנו, והנה זה מצאנו שם איש יהודי מאחינו האשכנזים היז, ישר וטוב לב, יקר רוח מיה שמואל בענדערלי נ"י, האיש הזה לו לב רגש, טוב ומטיב לרבים, הוא הואל להיות גם עלינו — או על בני משפחתנו — לסתרה, מפני הרמאים, בביתו התאכסנו כל הימים שהוכרחנו להיות בעיר הזאת, הוא היה לפנינו מליץ ככל המקומות שדולך לפנינו, ועל ידו זכינו לצאת מהעיר הזאת ולהגיע אל סתח הפציעה והגנו פעידים בזה כי האיש הזה הרבה להיטיב שפנו והגנו